

Arnar Arinbjarnarson og Róbert Bragason

Utanríkisverslun Íslands: Raunveruleg mynd

RSE – Rannsóknarmiðstöð um samfélags- og efnahagsmál
Júlí 2026

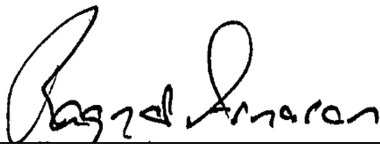
Formáli

Ísland er fámennt ríki með tiltölulega fábrotið hagkerfi. Utanríkisviðskipti eru afar mikilvæg stoð undir hagsæld landsmanna. Því skiptir miklu að hafa sem skýrasta mynd af því hverjar helstu viðskiptaþjóðir Íslands eru og hver hlutdeild þeirra er í utanríkisverslun landsmanna.

Hagstofa Íslands tekur saman gögn um utanríkisverslun Íslands og birtir um þau töluleg yfirlit. Í þessum yfirlitum er útflutningur iðulega flokkaður eftir fyrsta löndunarstað erlendis en ekki endanlegum áfangastað. Yfirlit Hagstofunnar um útflutning eftir löndum endurspeglar því að verulegu leyti flutningsleiðir útflutningsins frá Íslandi en ekki hvaða land kaupir vöruna. Þetta hefur stundum leitt til misskilnings um það hverjar raunverulegar viðskiptaþjóðir Íslands eru og hvar landfræðilegir viðskiptahagsmunir Íslands liggja.

Í þessari skýrslu hafa Arnar Arinbjarnarson og Róbert Bragason hjá Samtökum skattgreiðenda farið yfir gögn úr innlendum og erlendum gagnabönkum sem lúta að utanríkisviðskiptum Íslands í því skyni að draga upp skýrari mynd af því hverjar helstu viðskiptaþjóðir Íslands eru og hvaða gjaldmiðlar eru notaðir í þeim viðskiptum.

Fyrir hönd rannsóknarráðs RSE

Ragnar Arnason

Efnisyfirlit

	Bls.
Útdráttur	4
1. Inngangur	5
2. Gögn og aðferð	6
3. Landaskipting vöruviðskipta: Speglnin	8
4. Raunverulegur áfangastaður útflutnings	10
5. Þróunin 2015–2024: Bjögunin er ný af nálinni	13
6. Vörur og þjónusta: Heildarmyndin	18
7. Uppgjörsmýnt viðskipta	21
8. Niðurstöður	23
Heimildir	24
Viðauki A. Sannprófun talna	25
Viðauki B. Gagnaskrár	26

TÖFLUSKRÁ

0. Uppspretta gagna	6
1. Útflutningur Íslands 2025 – skráning Hagstofu Íslands og viðskiptalands	9
2. Raunverulegur áfangastaður íslensks vöruútflutnings	11
3. Samanburður við Rotterdam-rannsókn Hagstofu 2015	12
4. Speglnarhlutfall helstu viðskiptalanda	13
5. Ál (HS 76) milli Íslands og Hollands 2019–2024: skráning beggja hliða	14
6. Hlutur ESB27 í vöruútflutningi Íslands: skráð landaskipting og speglun	17
7. Utanríkisviðskipti Íslands 2025	18
8. Stærstu greinar þjónustuútflutnings	19
9. Hlutdeild í þjónustuútflutningi: Bandaríkin, ESB27 og Bretland	20
10. Hlutdeild helstu gjaldmiðla í vöruútflutningi Íslands	21

MYNDASKRÁ

1. Útflutningur 2025 – misræmi	8
2. Skráður og raunverulegur áfangastaður útflutnings	10
3. Stærstu útflutningsgreinar Íslands 2025	18

Útdráttur

Heildarútflutningur Íslands 2025 nam 1.960 ma.kr. þegar bæði vörur og þjónusta eru talin.

Þjónustuútflutningur (1.037 ma.kr.) er stærri en allur vöruútflutningur (923 ma.kr.) – ferðaþjónustan ein er stærsta útflutningsgrein landsins. Skýrslan ber landaskiptingu Hagstofu Íslands saman við tollatölfræði viðskiptalandanna sjálfra (speglun, e. mirror statistics) fyrir árið 2025 og aftur til 2015, og dregur fram fimm meginniðurstöður:

1 • Landaskipting vöruútflutnings er stórlega bjöguð vegna umskipunar. Holland er skráð fyrir um þriðjungi alls vöruútflutnings 2025 (34%), en skv. hollenskum tollgögnum nemur innflutningur frá Íslandi einungis um tveimur þriðju þeirrar fjárhæðar – og stór hluti þess er ál sem er endurflutt áfram. Raunverulegir stærstu markaðir íslenskra vara eru Bandaríkin, Þýskaland, Bretland og Pólland.

2 • Bjögunin er ný af nálinni. Fram til 2021 speglaðist útflutningur til Hollands nálægt einum á móti einum. Breytingin varð árið 2022, liggur nánast öll í áli og skýrist af samspili leiðarbreytingar í álútflutningi og skráningarreglna um tollvöruhegmslur. Höfundum er ekki kunnugt um að þessi þróun hafi verið rædd opinberlega.

3 • Þjónusta er stærri en vörur. Ferðaþjónusta (461 ma.kr.) er stærsta útflutningsgrein landsins og Bandaríkin langstærsti þjónustumarkaðurinn (32%) – nærri á pari við öll 27 ríki Evrópusambandsins samanlagt (37,5%). Sé þjónusta talin með eru Bandaríkin stærsta viðskiptaland Íslands, ekki Holland.

4 • Utanríkisviðskipti Íslands eru að mestu gerð upp í Bandaríkjadollar, ekki Evrum. Bandaríkjadalur ber um 60% af vöruútflutningi öll árin 2015–2024 og evran innan við 30%; í innflutningi vegur evran þyngra (41% á móti 38% í dollar). Íslenska krónan er nánast ekki notuð í utanríkisviðskiptum.

5 • Hluttur ESB-ríkja í heildarútflutningi Íslands er um helmingur – ekki 70%. Skráður hluttur ESB í vöruútflutningi hefur verið 61–66,5% allan áratuginn og speglunin breytir honum lítið (að jafnaði um 3 prósentustigum lægri – leiðréttingin færir útflutninginn einkum til innan ESB). Í þjónustuútflutningi er hluttur ESB 37,5%.

1.960 ma.kr. Heildarútflutningur 2025 – þjónusta (53%) stærri en vörur	3× Til Þýskalands berst þrefalt meira en Hagstofutölur sýna	0,68 Speglunarhlutfall Hollands frá 2022 – var ~1,0 fram til 2021
60 % Vöruútflutnings gert upp í Bandaríkjadollar – evran <30%	<1 % Hluttur krónunnar sem uppgjörsmýntar í vöruútflutningi	~50 % Hluttur ESB-ríkja í heildarútflutningi (vörur + þjónusta)

Niðurstaðan sem sýnir umskipunarbjögunina er samhljóða rannsókn Hagstofu Íslands sjálfrar, Reykjavík–Rotterdam (2015). Þessi skýrsla framlengir hana með megindegri, endurtakanlegri aðferð – og sýnir í fyrsta sinn hvenær og hvers vegna bjögunin varð til. Hverja tölu má rekja í frumheimild (viðauki A).

Inngangur

Umræða um utanríkisviðskipti Íslands – um tolla, fríverslunarsamninga eða aðild að Evrópusambandinu – byggir á opinberum tölum um hvert útflutningur fer. Þær tölur mæla flutninga, ekki viðskipti.

Heildarverðmæti íslensks út- og innflutnings er vel mælt og áreiðanlegt. En landaskiptingin, sem stefnumótandi ályktanir eru dregnar af, endurspeglar flutningaleiðir fremur en raunveruleg viðskiptasambönd.

Tilfni skýrslunnar er ekki síst að í aðdraganda þjóðaratkvæðagreiðslu um framhald aðildarviðræðna við Evrópusambandið hafa tölur um utanríkisverslun Íslands verið fyrirferðarmiklar í opinberri umræðu – og af landaskiptingunni oft dregnar ályktanir sem standast ekki. Rétt túlkun á þessum gögnum hefur því sjaldan skipt meira máli.

Ástæðan er alþjóðleg skráningarregla, ekki mistök Hagstofu: **innflutningur er skráður eftir upprunalandi vöru, en útflutningur eftir næsta þekkta ákvörðunarlandi.** Þegar íslenskt ál er sett um borð í skip til Rotterdam er útflutningurinn skráður á Holland – óháð því hvort álið endar í þýskri bílaverksmiðju eða tékkneskri vélsmiðju. Sé einungis byggt á opinberum útflutningstölum mætti því halda að Holland sé langstærsti kaupandi útfluttrar vöru frá Íslandi. Það er rangt.

Markmið skýrslunnar

(i) Að mæla hversu stór þessi þjögun er, land fyrir land og ár fyrir ár 2015–2025, með samanburði við tollatölfræði viðskiptalandanna sjálfra; (ii) að setja vöruviðskiptin í samhengi við þjónustuviðskipti, sem eru orðin stærri hluti útflutnings en vörunar og gleymast oft í umræðunni; og (iii) að sýna í hvaða gjaldmiðlum utanríkisviðskipti Íslands eru í raun gerð upp.

Skýrslan er byggð upp þannig: kafli 2 lýsir gögnum og aðferð; kafli 3 sýnir speglun landaskiptingarinnar 2025; kafli 4 leiðir fram raunverulega áfangastaði útflutnings og ber saman við rannsókn Hagstofu 2015; kafli 5 rekur þróunina 2015–2024 og skýrir Hollandsmisræmið sem varð til árið 2022; kafli 6 setur vörur og þjónustu í eina heildarmynd; kafli 7 fjallar um uppgjörsmýntir viðskiptanna; kafli 8 dregur saman niðurstöður. Viðauki A gerir lesendum kleift að sannreyna hverja tölu í opnum frumheimildum og viðauki B lýsir fylgigögnum.

Gögn og aðferð

2.1 GAGNAHEIMILDIR

GÖGN	HEIMILD	TAFLA
Vöruviðskipti Íslands eftir löndum, 2015–2025	Hagstofa Íslands	UTA06003 (mánaðargögn summuð)
Vöruviðskipti viðskiptalandanna við Ísland, 2015–2025	Tollatölfræði hvers lands um UN Comtrade	HS-flokkun, árgögn, TOTAL og AG2
Þjónustuviðskipti eftir flokkum, 2009–2025	Hagstofa Íslands	UTA04005 (ársfjórðungar summaðir)
Þjónustuviðskipti eftir löndum/svæðum	Hagstofa Íslands	UTA04009
Þjónustuviðskipti eftir mótaðilalöndum (EBOPS), 2015–2024	Eurostat	bop_its6_det (Ísland skýrsluland)
Viðskiptamynt vöruviðskipta, 2010–2024	Hagstofa Íslands	UTA06006 (af tollskýrslum)
Uppgjörsmýnt eftir vöruflokkum	Eurostat	EXT_LT_INVCUR (íslensk tollgögn)

Tafla 0 · Uppspretta gagna.

2.2 SPEGLUNARAÐFERÐIN

Fyrir hvert viðskiptaland eru bornar saman tvær mælingar á sömu viðskiptum: það sem Hagstofa Íslands skráir sem vöruútflutning og það sem töllyfirvöld hvers viðskiptalands skrá sjálf sem innflutning frá Íslandi (speglun, e. *mirror statistics*). Af skráningarreglunni leiðir að innflutningstölur hvers lands – skráðar eftir uppruna – eru nákvæmari mæling á því hvert íslenskar vörur raunverulega berast en útflutningstölur Hagstofu, sem eru skráðar eftir næsta ákvörðunarlandi. Mismunurinn er mælikvarði á umskipun.

Til viðbótar gildir að **vörur í tollvöruheymslum skrást ekki sem innflutningur**: samkvæmt aðferðafræði Eurostat skrást vörur sem fara í tollvöruheymslu (e. *bonded warehouse*) og eru ekki teknar í frjálsa dreifingu í viðkomandi landi aldrei sem innflutningur þess lands. Séu þær síðar fluttar áfram birtast þær sem innflutningur – með uppruna frá Íslandi – í landinu þar sem þær eru loks tollafgreiddar. Þessi regla reynist lykill að þróuninni eftir 2022 (kafla 5).

2.3 ÞEKJA OG UMREIKNINGUR

66 lönd útflutningsmegin og 64 innflutningsmegin höfðu skilað ársögnum 2025 til UN Comtrade við gagnatöku; það svarar til um 96% af verðmæti utanríkisverslunar Íslands. Tölur Comtrade eru í Bandaríkjadal og umreiknaðar í krónur á meðalgengi ársins 2025 (128,4 kr./USD), sem staðfest var samhljóða beinum Hagstofugögnum. Fyrir árin 2015–2024 er meðalgengi hvers árs leitt út með samanburði á heildartölum Hagstofu (ISK) og skilum Íslands til UN Comtrade (USD), sem meðaltal út- og innflutningsleiðslu; leiðslan fellur innan 1,5% frá opinberu meðalgengi Seðlabankans (dæmi 2021: leitt 126,96, opinbert 126,99).

2.4 FYRIRVARAR

- Upprunaskráning viðskiptalandanna er nær endanlegri neyslu en skráning Hagstofu, en fyrir hrávöru sem fer um vöruhúsamiðstöðvar (ál um Rotterdam) nær hún samt ekki endanlegum notanda – endurútflutningur mælist ekki.
- Hluti misræmis hjá einstökum löndum (t.d. Portúgal, Litháen) gæti stafað af því að landið hafi ekki fullskilað gögnum til Comtrade við gagnatöku; fjögur ESB-lönd (þ. á m. Frakkland) höfðu ekki skilað 2025 og eru metin með skráðum gildum þar sem við á.
- Þjónustutölur Hagstofu eftir löndum eru grófar (19 lönd/svæði vegna trúnaðar og BPM6-aðferðar); EBOPS-skil Íslands til Eurostat hafa ítarlegri landasundurliðun og eru notuð samhlíða, krossprófuð við Hagstofutölur.
- CIF/FOB-munur: innflutningstölur landa innihalda flutningskostnað (CIF) en útflutningstölur Hagstofu ekki (FOB); það skýrir lítinn hluta misræmisins – yfirleitt innan við 5–10% – en ekki margfaldan mun.
- Samanburður byggir á verðmæti; tonnátölur fylgja ekki opnum Comtrade-aðgangi.

Landaskipting vöruviðskipta: Speglnin

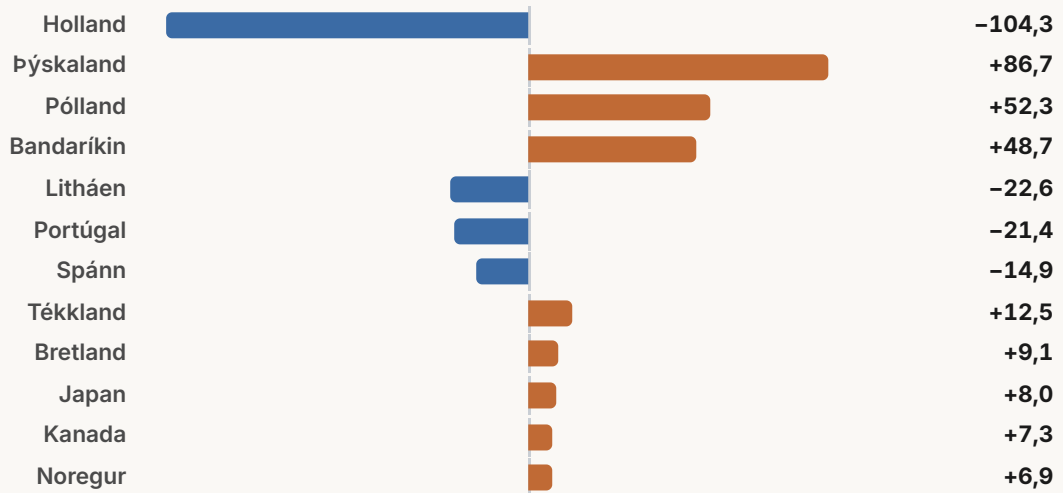
Þegar skráning Hagstofu er borin saman við skráningu viðskiptalandanna sjálfra kemur kerfisbundið mynstur í ljós: hafnarlönd eru ofmetin, endanlegir notendur vanmetnir.

Mynd 1 · Útflutningur 2025 – mesta misræmið milli Hagstofu og viðskiptalands

Mismunur: skráning landsins mínus skráning Hagstofu, ma.kr. 12 lönd með mesta frávik.

■ Landið skráir meira – varan berst þangað um milliliði

■ Hagstofa skráir meira – umskipunarland

Heimildir: Hagstofa Íslands (UTA06003) og UN Comtrade, árgögn 2025.

Löndin sem „missa“ útflutning í speglinum eru hafnar- og umskipunarlönd – Holland, Litháen, Portúgal og Spánn að hluta – en löndin sem „bæta við sig“ eru endanlegir notendur íslenskrar framleiðslu: Þýskaland, Pólland, Tékkland og Bandaríkin. Summan gengur nokkurn veginn upp.

LAND	HAGSTOFA SKRÁIR	LANDIÐ SKRÁIR	MISMUNUR	HLUTFALL
Holland	317,4	213,1	-104,3	0,67
Þýskaland	40,4	127,1	+86,7	3,15
Pólland	27,8	80,1	+52,3	2,88
Bandaríkin	85,5	134,2	+48,7	1,57
Litháen	24,6	2,0	-22,6	0,08
Portúgal	24,1	2,6	-21,4	0,11
Spánn	48,0	33,1	-14,9	0,69
Tékkland	1,2	13,6	+12,5	11,68
Bretland	91,4	100,5	+9,1	1,10
Japan	9,1	17,1	+8,0	1,88
Kanada	8,1	15,3	+7,3	1,90
Noregur	33,5	40,4	+6,9	1,20

Tafla 1 · Útflutningur Íslands 2025 – skráning Hagstofu og skráning viðskiptalands, ma.kr. Hlutfall >1 merkir að landið skráir meira en Hagstofa. Full tafla allra landa, báðar áttir, fylgir í viðauka B.

Skráning Portúgals og Litháens er skýrasta dæmið um umskipunaráhrifin: þangað eru skráðir tugir milljarða af vöruútflutningi umfram það sem skráð er í tollgögn ríkjanna sjálfra sem vöruinnflutningur frá Íslandi.

Sama speglun innflutningsmegin sýnir minna kerfisbundið misræmi, enda er innflutningur Hagstofu skráður eftir uppruna – reglan sem veldur bjöguninni útflutningsmegin ver innflutningstölurnar.

Landaskipting útflutnings í opinberum tölum svarar spurningunni „hvert sigldi skipið?“ – ekki „hver keypti vöruna?“

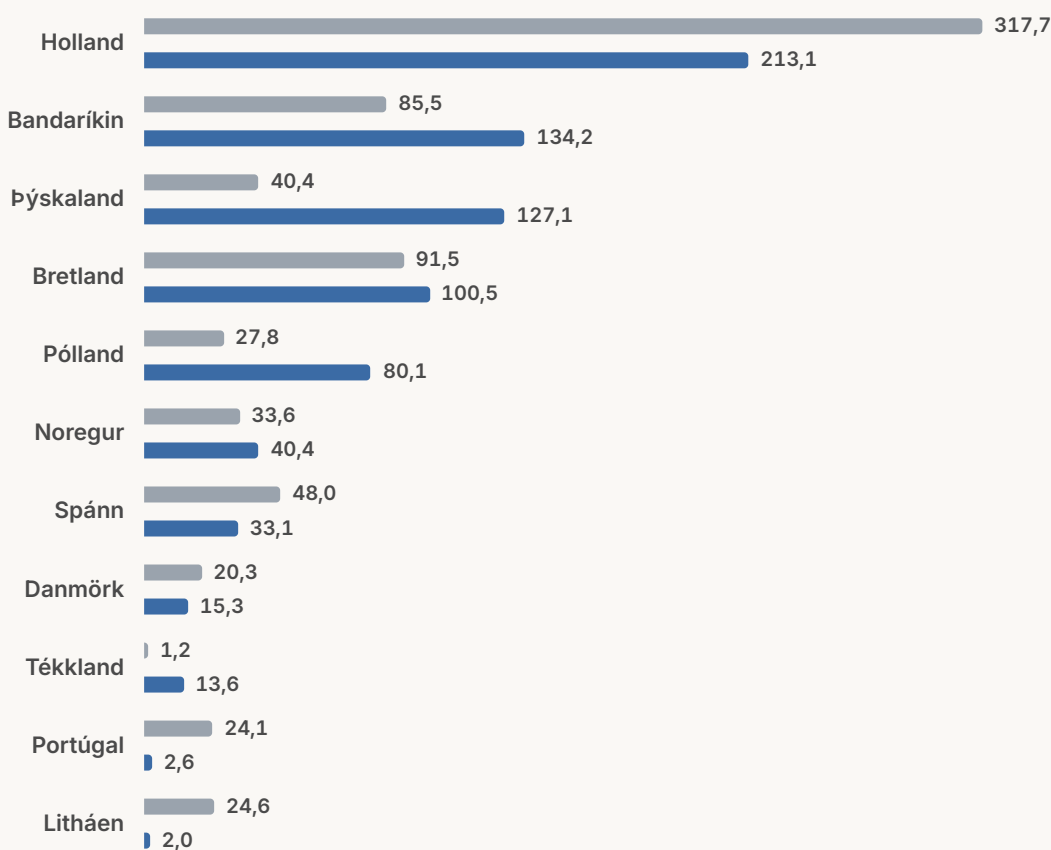
Raunverulegur áfangastaður útflutnings

Þegar innflutningstölur viðskiptalandanna – skráðar eftir uppruna – eru notaðar sem mæling á raunverulegum áfangastað raðast útflutningsmarkaðir Íslands upp á nýtt.

Mynd 2 · Skráður og raunverulegur áfangastaður vöruútflutnings 2025, ma.kr.

Raunveruleg móttaka = innflutningur landsins frá Íslandi skv. eigin tollgögnum (uppruni = Ísland).

■ Hagstofa skráir ■ Raunveruleg móttaka

Heimildir: Hagstofa Íslands (UTA06003) og UN Comtrade, árgögn 2025. Skráðar tölur Hagstofu geta vikið örlítið (<0,5%) frá töflu 1 vegna ólíkrar samantektar undirliggjandi mánaðargagna.

KAFLI 4 · FRAMHALD

ÁFANGASTAÐUR	HAGSTOFA SKRÁIR	RAUNVERULEG MÓTTAKA	HLUTFALL AF SKRÁNINGU
Holland	317,7	213,1	67%
Bandaríkin	85,5	134,2	157%
Þýskaland	40,4	127,1	315%
Bretland	91,5	100,5	110%
Pólland	27,8	80,1	288%
Noregur	33,6	40,4	120%
Spánn	48,0	33,1	69%
Danmörk	20,3	15,3	76%
Tékkland	1,2	13,6	1168%
Portúgal	24,1	2,6	11%
Litháen	24,6	2,0	8%

Tafla 2 · Raunverulegir áfangastaðir íslensks vöruútflutnings 2025 (ma.kr.): skráning Hagstofu borin saman við móttöku samkvæmt tollgögnum viðskiptalandanna. Heimild: sama og Tafla 1. Skráðar tölur Hagstofu getur skeikað um innan við 0,5% frá Töflu 1 vegna ólíkrar samantektar undirliggjandi mánaðargagna.

Holland fellur úr 34% í 24% af útflutningi en er enn stærst; Þýskaland margfaldast (úr ~40 í ~127 ma.kr.). Skýringin liggur í vöruflokkunum.

4.1 Hvers vegna er Holland enn stærst eftir leiðréttingu?

Um 71% af skráðum innflutningi Hollands frá Íslandi 2025 – 151 af 213 ma.kr. – er ál sem fer um málmvöruhús Rotterdam og Vlissingen. Hluti þess er tollafgreiddur og jafnvel unninn áfram í Hollandi áður en hann er seldur áfram – töluverð áframvinnsla og dreifing á áli á sér stað þar – en meginhluti álsins endar hjá iðnfyrirtækjum annarra landa, einkum Þýskalands og Póllands. Upprunatalan 213 ma.kr. ofmetur því einnig Holland sem endanlegt viðskiptaland.

Bandaríkin kaupa á móti nánast ekkert ál frá Íslandi heldur sjávarafurðir (45 ma.kr.), lyf (44 ma.kr.) og lækningatæki (27 ma.kr.). Bretland kaupir fyrst og fremst fisk (75 af 101 ma.kr.), og útflutningur til Þýskalands og Póllands er að stærstum hluta ál sem Hagstofutölurnar skrá á Holland.

4.2 Samhljómur við rannsókn Hagstofu 2015

Hagstofa Íslands rannsakaði nákvæmlega þetta fyrirbæri árið 2015 (*Reykjavík–Rotterdam*, Hagtíðindi, 2. nóvember 2015) með viðtölum við útflytjendur. Niðurstöður þessarar skýrslu eru mjög í samræmi við þá rannsókn:

ATRÍÐI	HAGSTOFA 2015 (GÖGN 2014)	ÞESSI SKÝRSLA (2025)
Hlutdeild Hollands í skráðum útflutningi	29%	34%
Eftir leiðréttingu	23% (–6 pp / –39 ma.kr.)	24% (–10 pp / –104 ma.kr.)
Holland enn stærst	Já	Já
Aðferð	Viðtöl við útflytjendur (neðanfrá-upp)	Spegilgögn viðtökulanda (ofanfrá-niður)

Tafla 3 · Samanburður við Rotterdam-rannsókn Hagstofu 2015. Heimild: Hagstofa Íslands (2015) og útreikningar skýrslunnar.

Lykilmunur á aðferð: Hagstofa notaði viðtöl við útflytjendur en mætti hindrun – álframleiðendur vita einfaldlega ekki hvert álið fer eftir viðtöku í Rotterdam, svo aðeins var hægt að leiðrétta lítinn hluta (aðallega fisk). Spegilaðferðin notar tölur viðtökulandanna. Sama takmörkun er fólgin í báðum aðferðum: hvorug nær endanlegri neyslu álsins, því Rotterdam-vöruhúsin skrá vöruna sem raunverulegan innflutning þegar hún er tollafgreidd þar. Það útskýrir hvers vegna Holland er enn stærst eftir leiðréttingu.

Þróunin 2015–2024: Bjögunin er ný af nálinni

Þegar sömu aðferð er beitt frá og með 2015 kemur í ljós að stærsta bjögunin – Hollandsbjögunin – er tiltölulega ný af nálinni.

LAND	2015	2017	2019	2021	2022	2023	2024
Holland	1,01	0,89	1,16	1,16	0,69	0,68	0,68
Þýskaland	1,58	1,35	1,93	1,98	2,02	2,70	2,21
Pólland	4,29	3,16	1,77	2,60	2,68	2,16	2,28
Bandaríkin	1,27	1,30	1,36	1,34	1,33	1,14	1,60
Bretland	1,10	1,13	1,04	1,00	1,02	1,03	1,08
Portúgal	0,12	0,17	0,17	0,17	0,15	0,14	0,12
Litháen	0,29	0,09	0,13	0,27	0,09	0,10	0,12

Tafla 4 · Speglnarhlutfall helstu viðskiptalanda 2015–2024 (skráning viðskiptalands ÷ skráning Hagstofu; 1,0 = fullkomin speglun). Heimild: Hagstofa Íslands (UTA06003) og UN Comtrade; meðalgengi hvers árs leitt út skv. kafla 2.3.

Þrennt má lesa úr töflunni: Bretland speglast nálægt 1,0 öll tíu árin (beinar siglingar og flug) – innbyggð sannprófun á aðferðinni; vanmatið á Þýskalandi hefur vaxið jafnt og þétt; og umskipunaráhrifin hjá bæði Portúgal og Litháen eru viðvarandi einkenni skráningarinnar, ekki frávik eins árs. En stærsta breytingin er hjá Hollandi: hlutfallið sveiflast um 1,0 fram til 2021 og fellur svo í 0,68–0,69 frá 2022. Hvað skýrir þetta?

5.1 Hollandsmisræmið 2022 liggur í áli

Vöruflokkasundurliðun beggja hliða sömu viðskipta sýnir að misræmið liggur nánast allt í áli (HS 76). Sjávarafurðir og mælitæki speglast áfram nálægt 1,0 við Holland öll árin.

ÁR	ÍSLAND SKRÁIR TIL NL	NL SKRÁIR FRÁ ÍSLANDI	HLUTFALL	HLUTUR NL AF ÖLLU ÁLI
2019	1.081	828	0,77	60%
2020	649	804	1,24	40%
2021	1.253	1.457	1,16	54%
2022	2.266	1.442	0,64	74%
2023	1.900	1.163	0,61	78%
2024	1.682	1.091	0,65	72%

Tafla 5 · Ál (HS 76) milli Íslands og Hollands 2019–2024: skráning beggja hliða (m. USD) og hlutur Hollands af öllum skráðum álútflutningi Íslands. Heimild: UN Comtrade.

Tvær breytingar áttu sér stað árið 2022. Í fyrsta lagi **raunveruleg leiðarbreyting**: hlutur Hollands sem skráð „næsta ákvörðunarland“ íslensks áls stökk úr um 54% í 74–78% og hefur haldist þar. Verðáhrif skýra þetta ekki – ársmeðalverð áls á LME hækkaði um 9,4% milli 2021 og 2022, og hlutdeildartalan er hlutfall sem verðbreytingar hreyfa ekki. Mun stærri hluta íslensks áls er nú siglt í vöruhúsaðhafnirnar Rotterdam og Vlissingen í stað þess að fara beint til endakaupenda. Í öðru lagi lætur **skráningarreglan um tollvöruheymslur** aukninguna hverfa úr hollensku tölunum: ál sem liggur í tollvöruheymslu og er síðan endurútflutt birtist hvorki í hollenskum innflutnings- né útflutningstölum, heldur síðar sem innflutningur með skráðan uppruna frá Íslandi í landinu þar sem það er loks tollafgreitt. Það samræmist því að speglunarhlutfall Þýskalands stökk úr 2,02 í 2,70 einmitt árið 2023.

Samhengið skiptir máli: eftir innrás Rússlands í Úkraínu 2022 fór evrópski álmarkaðurinn á hliðina, metálag lagðist á evrópskt ál og hlutverk alþjóðlegra hrávörusala í birgðahaldi óx.

Vöruhúsin og eigendur málsins

Vöruhúsakerfið sem tekur við málminum er hluti af fjármálakerfi hrávörumarkaða: kauphöllin London Metal Exchange (LME) á ekki vöruhúsin, þau eru rekin af sjálfstæðum rekstraraðilum skv. samningum við LME. Eigendasaga þeirra er áhugaverð. Glencore keypti vöruhúsafélagið Pacorini Metals 2010 (síðar Access World) – vöruhús þess í Vlissingen voru miðpunktur biðraðahneykslisins 2013–2014. Bandarískir stórbankar áttu stóran hluta kerfisins þar til rannsókn öldungadeildar Bandaríkjaþings (2014) leiddi í ljós meðal annars að vöruhús Goldman Sachs söfnuðu allt að 85% af LME-álbirgðum Bandaríkjanna; undir þrýstingi eftirlitsaðila seldu bankarnir sig út sama ár. Íslenska tengingin er bein: Glencore á rúmlega þriðjungshlut í Century Aluminum, móðurfélagi Norðuráls, kaupir um 65% af framleiðslu félagsins og gerir auk þess tollvinnslusamninga þar sem Glencore á málminn gegnum allt ferlið. Stór hluti íslensks áls er þannig eign alþjóðlegs hrávörusala frá því það er stept. „Útflutningur til Hollands“ lýsir þá hvorki viðskiptalandi né endanlegum notanda, heldur birgðastöð.

Ekki verður greint úr opinberum tölum hvort leiðarbreytingin 2022 stafar af breyttum sölusamningum álveranna, aukinni birgðasöfnun hrávörusala í kjölfar viðskiptaþvingana gegn Rússlandi, eða hvoru tveggja. Það væri verðugt umfjöllunarefni í viðtölum við útflytjendur, líkt og Hagstofa Íslands gerði 2015.

Rammagrein: Holland – álmiðstöð sem framleiðir ekkert ál

Holland framleiðir nánast ekkert frumál; eina frumálver landsins, Aldel í Delfzijl, stöðvaði framleiðslu í orkukreppunni haustið 2021. Samt flutti Holland inn ál fyrir 7,1 milljarð Bandaríkjadala árið 2024 – þar sem Ísland var næststærsti birgirinn (15,3%), á eftir Þýskalandi og á undan Noregi – og út fyrir 6,9 milljarða. Það sem kemur inn fer út.

Í tölfraði viðtökulandanna er Holland síðan sjálft orðið „upprunalandið“: það er skráð stærsti álbirgir Þýskalands (11,3% af álinnflutningi þess 2024), og Bandaríkin og Bretland skráðu samanlagt 265 milljónir dala af áli með formlegan uppruna í Hollandi sama ár. Uppruninn færir til með tvennum hætti: innan ESB skrá móttökulönd innflutning eftir sendingarlandi, ekki uppruna – og rúmur helmingur af álútflutningi Hollands eru unnar vörur (prófílar, plötur, vír) sem öðlast hollenskan uppruna við vinnsluna samkvæmt upprunareglum.

Fyrir speglunina í þessari skýrslu þýðir þetta að leiðréttingin er í reynd neðri mörk: ál sem er tollafgreitt í Hollandi og selt áfram verður hvergi rakið til Íslands í opinberri tölfraði nokkurs lands.

Heimildir: UN Comtrade (HS 76, árgögn 2024; Holland, Þýskaland, Bandaríkin og Bretland sem skýrslulönd); Reuters (október 2021) um lokun Aldel. Sjá sannprófunarlið 13 í viðauka A.

5.2 Hlutur ESB-ríkja: skráður og speglaður

Af landaskiptingunni er oft dregin sú ályktun að um 70% af útflutningi Íslands fari til ríkja Evrópusambandsins. Gögnin sýna aðra mynd:

ÁR	SKRÁÐ	SPEGLAÐ	ÁR	SKRÁÐ	SPEGLAÐ
2015	61,8	60,3	2021	65,6	70,8
2016	62,2	51,8	2022	66,1	64,3
2017	64,3	57,8	2023	63,4	61,0
2018	62,1	62,1	2024	63,4	57,8
2019	60,6	56,0	2025	66,5	64,9
2020	65,2	60,6	Meðaltal	63,7	60,7

Tafla 6 · Hlutur ESB27 í vöruútflutningi Íslands: skráð landaskipting og speglun (% af heildarútflutningi hvers árs). Heimild: útreikningar skýrslunnar úr UTA06003 og UN Comtrade. Speglað gildi 2025 inniheldur mat fyrir fjögur ESB-lönd sem ekki höfðu skilað gögnum (Frakkland stærst, metið með skráðu gildi enda speglunarhlutfall þess 1,00). Spegiltölur eru á CIF-verði, sem ýkir þær um allt að 5%.

Skráður hlutur ESB-ríkja hefur verið 61–66,5% allan áratuginn og speglunin breytir honum lítið – hún er að jafnaði um 3 prósentustigum lægri og sveiflast meira milli ára (birgðahreyfingar og skráningartafir búa til klið í spegilgögnum). Vöruhúsin eru biðstöð en ekki endastöð: árið 2021 var speglaði hluturinn óvenju hár (70,8%) þegar geymslur tæmdust eftir COVID-samdráttinn, en lægri frá 2022 meðan safnaðist í þær á ný – yfir lengri tímabil stemmir flæðið. Skýringin er að leiðréttingin færir útflutninginn einkum til **innan** ESB – frá Hollandi til Þýskalands og Póllands – og eykur hlut Bandaríkjanna og Bretlands um afganginn.

Vörur og þjónusta: Heildarmyndin

Vörutölurnar sem mest er fjallað um eru aðeins minni helmingur útflutnings Íslands. Þjónustuútflutningur 2025 var meiri en allur vöruútflutningur.

STÆRÐ	ÚTFLUTNINGUR	INNFLUTNINGUR	JÖFNUÐUR
Vörur	923	1.409	-486
Þjónusta	1.037	764	+273
Samtals	1.960	2.173	-213

Tafla 7 · Utanríkisviðskipti Íslands 2025, ma.kr. Heimildir: Hagstofa Íslands, UTA06003 (vörur) og UTA04005 (þjónusta).

6.1 Þróun þjónustunnar 2009–2024

GREIN	2009	2015	2024
Ferðalög	20,7%	37,1%	45,6%
Samgöngur og flutningar	39,2%	35,4%	28,6%
Fjarskipta-, tölvu- og upplýsingaþjónusta	5,7%	5,5%	7,5%
Gjöld fyrir notkun hugverka	6,1%	5,3%	3,6%
Fjármálaþjónusta	7,4%	3,5%	1,7%
Þjónustuútflytningur alls (m.kr.)	332.659	579.330	982.794

Tafla 8 · Stærstu greinar þjónustuútflytnings: hlutdeild af heild. Heimild: Hagstofa Íslands (UTA04005), ársfjórðungar summaðir í árgildi.

Ferðalög meira en tvöfölduðu hlutdeild sína og eru nú tæpur helmingur þjónustuútflytnings. Hljóðlátasta breytingin er að fjarskipta-, tölvu- og upplýsingaþjónusta ásamt rannsókn- og þróunarþjónustu óx í samanlagt yfir 11% (110 ma.kr. 2024) – hugvitsútflytningur sem fær lítið pláss í umræðunni. Fjármálaþjónusta hvarf nánast sem útflytningsgrein.

6.2 Landaskipting þjónustunnar: Bandaríkin stærst

Hagstofa tilgreinir aðeins 12 lönd í þjónustutölum, en Ísland skilar ítarlegri sundurliðun til Eurostat (EBOPS-staðall). Tölurnar tvær stemma: hlutur Bandaríkjanna 2024 er 32,1% í báðum heimildum.

ÁR	BANDARÍKIN	ESB27 SAMANLAGT	BRETLAND
2015	21,6%	36,4%	10,5%
2018	32,2%	31,2%	11,8%
2021	29,3%	37,0%	11,0%
2024	32,1%	37,5%	8,8%

Tafla 9 · Hlutdeild af þjónustuútflutningi: Bandaríkin, ESB27 og Bretland. Heimild: Eurostat (bop_its6_det, EBOPS heild S, Ísland sem skýrsluland).

Eitt land, Bandaríkin, tekur við nærri jafn miklum þjónustuútflutningi og öll 27 ríki Evrópusambandsins samanlagt – og fór eitt og sér fram úr ESB27 í heild árið 2018. Drifkraftarnir eru ferðamenn og tækni- og hugvitsþjónusta. **Sé þjónusta talin með eru Bandaríkin stærsta viðskiptaland Íslands – ekki Holland** – og hlutur ESB-ríkja í heildarútflutningi (vörur + þjónusta) er um helmingur (50,1% árið 2024).

Uppgjörsmýnt viðskipta

Af tollskýrslum liggur fyrir í hvaða gjaldmiðli hver vörusending er gerð upp – spurning sem tengist beint umræðunni um gjaldmiðil þjóðarinnar.

Hagstofa birtir þessi gögn (UTA06006) og Ísland skilar þeim einnig til Eurostat (EXT_LT_INVCUR). Heimildirnar tvær eru samhljóða.

MYNT	2015	2019	2022	2024
Bandaríkjadalur (USD)	57,6%	56,4%	62,0%	59,5%
Evra (EUR)	26,8%	29,7%	26,7%	28,9%
Sterlingspund (GBP)	7,4%	7,1%	4,8%	5,4%
Norsk króna (NOK)	4,2%	3,3%	4,0%	4,1%
Íslensk króna (ISK)	0,5%	0,6%	~0%	0,2%

Tafla 10 · Hlutdeild helstu gjaldmiðla í vöruútflutningi Íslands (hlutfall af verðmæti, FOB). Heimild: Hagstofa Íslands (UTA06006); heildartölur stemma nákvæmlega við UTA06003.

Þrennt stendur upp úr:

- Útflutningur er um 60% í Bandaríkjadollar, ekki evrum (innan við 30%)** – vegna áls (verðlagt í dollurum á LME) og sjávarafurða að hluta. Sundurliðun eftir vöruflokkum (Eurostat, 2024) sýnir að iðnaðarvörur, þar sem álið vegur þyngst, eru 82% í dollurum, meðan sjávarafurðir nema tæpum helmingi í evrum. Ál-flæðið sem ræður Hollands-tölunum er því einnig dollara-flæði. Evrópskir kaupendur greiða þannig að stórum hluta í dollurum – uppgjörsmýntin fylgir vörunni, ekki búsetulandi kaupandans. Álútflutningur til Asíu er hverfandi (um 0,5% árið 2024); dollaravægið skýrist ekki af asískum áfangastöðum.
- Innflutningur skiptist jafnar: 41% í evrum og 38% í dollurum** (Eurostat, 2024). Evran vegur þyngra í innflutningi en útflutningi.
- Krónan er nánast ekki notuð í utanríkisviðskiptum** – innan við 1% af vöruútflutningi öll árin; íslensk utanríkisverslun fer fram í erlendri mýnt (USD + EUR um 90%).

KAFLI 7 · FRAMHALD

Þróunin er stöðug: útflutningur hefur verið 52–62% í dollurum allt tímabilið 2015–2024 og engin þróun í átt að evru. Þetta samræmist alþjóðlegum rannsóknum á „ríkjandi mynt“ í heimsviðskiptum (e. *dominant currency paradigm*): reikningagerð heimsviðskipta fer að stórum hluta fram í Bandaríkjadollar langt umfram hlut Bandaríkjanna í viðskiptunum sjálfum (Boz o.fl., IMF 2020; Gopinath 2015).

„Fyrir gjaldmiðilsumræðuna þýðir þetta að evruupptaka myndi samsvara innan við 30% af reikningagerð útflutnings en um 41% af innflutningi – dollarinn ræður útflutningnum en evran vegur þyngra í innflutningi. Myndin er blæbrigðaríkari en oft er haldið fram.“

Gjaldeyrisáhætta útflutningstekna gagnvart Bandaríkjadal hyrfi því ekki við upptöku evru – hún stæði eftir án sveiflujöfnunar eigin gjaldmiðils. Seðlabanki Íslands fjallaði ítarlega um valkosti í gjaldmiðilsmálum í sérriti sínu 2012; uppgjörsmýntir viðskiptanna eru grunnstærð í því mati. Útflutningstekjur Íslands verða til í dollurum og evrum í hlutföllunum 60/30, ekki öfugt.

Fyrirvari: Eurostat-gögnin um uppgjörsmýnt (EXT_LT_INVCUR) eru birt annað hvert ár; 2024 er nýjast. Hlutfall krónunnar er þar ekki birt sérstaklega heldur fellur innan „Annað“ – UTA06006 hjá Hagstofu greinir hana sérstaklega.

Niðurstöður

1. **Heildartölur um utanríkisverslun Íslands eru áreiðanlegar, en landaskiptingu vöruútflutnings ber að lesa sem flutningatölfræði, ekki viðskiptatölfræði.** Ályktanir um mikilvægi einstakra markaða – í tolla-, viðskipta- eða Evrópuumræðu – þurfa að taka mið af þessu.
2. **Leiðrétt fyrir umskipun eru stærstu raunverulegu markaðir íslenskra vara Bandaríkin, Þýskaland, Bretland og Pólland – ekki Holland.** Holland er fyrst og fremst gátt fyrir ál á leið annað; fyrir ál um Rotterdam nær þó hvorki speglun né viðtalsaðferð Hagstofu endanlegri neyslu.
3. **Umskipunarþjögunin er ekki sögulegur fasti heldur varð til í núverandi mynd árið 2022.** Hún liggur nánast öll í áli og skýrist af leiðarbreytingu álútflutnings í tollvöruheymslur Rotterdam og Vlissingen ásamt skráningarreglum Eurostat. Höfundum er ekki kunnugt um að þessar breytingar hafi verið ræddar opinberlega. Landaskipting vöruútflutnings mælir í vaxandi mæli birgðakerfi alþjóðlegra hrávörusala fremur en viðskiptasambönd þjóða.
4. **Þjónustuútflutningur er orðinn stærri en vöruútflutningur.** Heildarmynd sem sleppir þjónustu er hálf mynd – og með þjónustu talinni eru Bandaríkin stærsta viðskiptaland Íslands, nærri á pari við öll ESB-ríkin samanlagt í þjónustu.
5. **Utanríkisviðskipti Íslands eru að mestu gerð upp í Bandaríkjadollar, ekki Evrum.** Útflutningur er um 60% í Bandaríkjadollar og innan við 30% í evrum; innflutningur 41% í evrum og 38% í dollurum; krónan innan við 1%. Fullyrðingar um yfirburðavægi evrunnar í íslenskum utanríkisviðskiptum eiga sér ekki stoð. Gjaldeyrísáhætta útflutningstekna gagnvart Bandaríkjadal hyrfi ekki við upptöku evru.
6. **Hluttur ESB-ríkja í heildarútflutningi er um helmingur – ekki 70%.** Skráður hluttur ESB í vöruútflutningi hefur verið 61–66,5% allan áratuginn og speglunin breytir honum lítið; í þjónustu er hlutturinn 37,5%.
7. **Aðferðin er einföld, gagnsæ og endurtakanleg.** Æskilegt væri að Hagstofa birti reglubundið speglunartölfræði af þessu tagi samhliða hefðbundinni landaskiptingu, líkt og hún gerði einu sinni árið 2015 – tíu ára greiningin sýnir að þjögunin getur gjörbreyst án þess að nokkur taki eftir því.

Heimildir

- Hagstofa Íslands. *Útflutningur og innflutningur eftir löndum 2015–2026* (UTA06003); *Inn- og útflutningur eftir gjaldmiðlum 2010–2025* (UTA06006); *Þjónustuviðskipti við útlönd eftir ársfjórðungum 2009–2026* (UTA04005); *Þjónustuviðskipti við útlönd eftir löndum og ársfjórðungum 2013–2026* (UTA04009). px.hagstofa.is.
- Hagstofa Íslands (2015). *Reykjavík–Rotterdam, rannsókn á vöruútflutningi til Niðurlands (Hollands)*. Hagtíðindi, 100. árg., 37. tbl., 2. nóvember 2015.
- United Nations. *UN Comtrade Database*. comtradeplus.un.org. Ársögn 2015–2025, HS-flokkun (TOTAL og AG2). Sótt í júlí 2026.
- Eurostat. *International trade in services since 2010 (BPM6)* (bop_its6_det); *EXT_LT_INVCUR* (uppgjörsmynt viðskipta, byggt á íslenskum tollgögnum); *International trade statistics – background* (Statistics Explained – skráningarreglur tollvöruheimsins). ec.europa.eu/eurostat.
- ESCoE. *The 'Rotterdam-Antwerp Effect' in the context of UK trade statistics*. escoe.ac.uk.
- U.S. Senate, Permanent Subcommittee on Investigations (2014). *Wall Street Bank Involvement with Physical Commodities*. govinfo.gov.
- Goldman Sachs (22.12.2014), J.P. Morgan (19.3.2014) og Mercuria (3.10.2014): fréttatilkynningar um sölu vöruhúsafélaga og hrávörustarfsemi.
- London Metal Exchange. *Approved warehouses*. Access World. *Commodity Exchange Warehousing*. C. Steinweg. *History*.
- Century Aluminum Co., SEC-skjöl (10-K ársskýrslur og eigendaskrár: eignarhlutur Glencore, offtake-samningur og tollvinnslusamningur Glencore–Norðuráls).
- World Bank. *Commodity Markets – Historical Data, Annual* („Pink Sheet“) – ársmeðalverð áls á LME.
- Boz, E., Casas, C., Georgiadis, G., Gopinath, G., Le Mezo, H., Mehl, A. og Nguyen, T. (2020). *Patterns in Invoicing Currency in Global Trade*. IMF WP 20/126. Gopinath, G. (2015). *The International Price System*. NBER WP 21646.
- Seðlabanki Íslands (2012). *Valkostir Íslands í gjaldmiðils- og gengismálum*. Sérrit nr. 7. Seðlabanki Íslands. Opinber gengisskráning. sedlabanki.is.
- Reuters (8.10.2021 og september 2022). *Dutch aluminium maker Aldel to halt output due to power prices / halts remaining production* – eina frumálver Hollands stöðvar framleiðslu.

Ítarleg heimildaskrá með veffangi, sóknardegi og tilvísun hvernar heimildar í einstakar fullyrðingar fylgir fylgigögnum skýrslunnar (viðauki B).

Sannprófun talna

1. **Vörur, Ísland (UTA06003)** – px.hagstofa.is → Efnahagur → Utanríkisverslun → Vöruviðskipti; veljið mánaðartímabil ársins, bæði flæði, öll lönd, og summið.

Sannprófun: útflutningur 2025 alls 923.157 m.kr.; þar af ESB27 614.100 m.kr. (66,5%).

2. **Spegiltölur (UN Comtrade)** – comtradeplus.un.org/TradeFlow: Reporter = viðskiptaland, Partner = Iceland, Flow = Import, Period = ár.

Dæmi (HS 76, Holland): 2021 = 1.457 m.USD, 2022 = 1.442 m.USD; Ísland skráir á móti 2021 = 1.253, 2022 = 2.266 m.USD.

3. **Hlutur NL af öllu áli Íslands** – sama fyrirspurn með Partner = World.

2022 = 3.065 m.USD; $2.266/3.065 = 74\%$.

4. **ESB-hlutur speglaðs útflutnings 2025**

ESB-spegilsumma 530,3 ma.kr + mat fyrir Frakkland (67,4; skráð gildi, hlutfall 1,00) og AT/BG/GR (~9) = ~607 ma.kr af 923,2 = ~65%.

5. **Þjónusta eftir flokkum (UTA04005) og löndum (UTA04009)** – sami px-vefur; ársfjórðungar summaðir.

Sannprófun: þjónustuútflutningur 2024 alls 982.794 m.kr.; Bandaríkin 315.269 m.kr. = 32,1%.

6. **Eurostat EBOPS (bop_its6_det)** – geo=IS, bop_item=S, stk_flow=CRE.

Bandaríkin 2024 = 2.111 m. evra; EU27_2020 = 2.466 m. evra; heimssamtala 6.582 m. evra (US 32,1%, ESB27 37,5%).

7. **Viðskiptamynt (UTA06006 og Eurostat EXT_LT_INVCUR)**

UTA06006: USD 59,5% af útflutningi 2024; heildartala 932.132 m.kr. stemmir við UTA06003. EXT_LT_INVCUR: útl. 60% USD / 29% EUR; innfl. 41% EUR / 38% USD; iðnvörur 82% USD (2024).

8. **Skráningarregla tollvöruheymisla** – Eurostat, *International trade statistics – background* (Statistics Explained).

9. **LME-álverð** – World Bank Pink Sheet.

Ársmeðaltal 2021 = 2.472,8 og 2022 = 2.705,0 USD/tonn (+9,4%).

10. **Rotterdam-rannsókn Hagstofu (2015)**

hagstofas3bucket.hagstofa.is – pub_doc_AQ4terT.pdf

11. **Fylgigögn**

utanrikisverslun-spegill-2025.csv – sjá viðauka B

12. **Gengi** – sedlabanki.is.

Meðalgengi USD 2025 = 128,4 kr.; leiðsla 2015–2024 skjalfest í gengi_usd_2015_2024.csv.

13. **Ál-viðskipti Hollands og upprunaskráning (rammagrein)** – UN Comtrade, HS 76, 2024.

Holland reporter: innfl. alls 7.143 m.USD (Ísland 1.091 = 15,3%), útl. alls 6.880 m.USD (óunnið ál 7601 = 36,7%, unnar vörur 7604–7616 = 52,7%). Þýskaland reporter, M: Holland 2.307 m.USD (11,3%, stærsti birgji), Ísland 471 m.USD (2,3%). BNA og Bretland reporter, M, partner Holland: 79 og 186 m.USD (uppruni skráður Holland).

14. **Ál til Asíu** – UN Comtrade, Ísland reporter, HS 76, X, 2024, öll lönd.

Asíulönd samtals 12,6 m.USD = 0,54% af álútflutningi.

Gagnaskrár

Allar gagnaskrár skýrslunnar eru aðgengilegar í heild, ásamt skýringaskrá og ítarlegri heimildaskrá, á: dropbox.com/scl/fo/7iibacdphlwI84r9ynuv4/AAgrpmpPowmWH0y4g8xeH0Y

- `utanrikisverslun-spegill-2025.csv` – speglunargögn allra landa 2025, báðar áttir (skráning Hagstofu og skráning viðskiptalands, út- og innflutningur, m.kr.)
- `spegill_2015_2024.csv` – spegilgagnasett allra landa 2015–2024, báðar áttir
- `holland_hs2_2015_2024.csv` – HS2-vöruflokkasundurliðun Ísland↔Holland, báðar hliðar
- `voru_gjaldmidlar.csv` – viðskiptamynt vöruviðskipta 2010–2024 (UTA06006)
- `thjonusta_flokkar_2009_2025.csv` – þjónusta eftir flokkum, árgildi
- `eurostat_thjonusta_partner.csv` – þjónusta eftir mótaðilalöndum (EBOPS)
- `gengi_usd_2015_2024.csv` – leitt meðalgengi USD/ISK, báðar leiðslur og notað gildi
- `CMO-Historical-Data-Annual.xlsx` – hrávöruverð Alþjóðabankans (afrit)
- Undirliggjandi gagnagrunnur skýrslunnar stendur til boða þeim sem vilja skoða hann nánar – hafið samband við Samtök skattgreiðenda, upplysingar@skattgreidendur.is.

Skýrslan var unnin með gögnum sóttum í júlí 2026. Fyrirspurnir: Samtök skattgreiðenda, skattgreidendur.is · Útgefandi: RSE – Rannsóknarmiðstöð um samfélags- og efnahagsmál, rse.is